

БІОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

<https://doi.org/10.15407/ub.23.013>

УДК 929+930.1

Володимир Іванович ПОПИК,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
директор Інституту біографічних досліджень
Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0001-8746-1026>
popyk@nbuv.gov.ua

ВИКЛИКИ БУРЕМНОЇ ДОБИ І НОВІ ОБРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ БІОГРАФІКИ

Мета дослідження — проаналізувати нові виклики і завдання, що стали перед українською біографікою як важливим спрямуванням національної гуманітарної науки і культури в умовах протистояння російській агресії. **Наукова новизна** полягає в концептуальному окресленні назрілих проблем і завдань вітчизняної біографіки в нових суспільно-політичних умовах, а також шляхів їх розв'язання, визначальних напрямів, на яких доцільно зосередити увагу професійного співтовариства. **Методологічні засади** дослідження ґрунтуються на комплексному використанні методів соціогуманітарних наук, аналізі розвитку наукової думки, зокрема в аспектах наукових та інформаційних завдань біографіки в контексті суспільно-політичних процесів, пов'язаних із консолідацією українського суспільства. **Висновки.** Дослідницьку діяльність, літературно-художню, публіцистичну біографіку й усі інші форми поширення та пропаганди біографічних знань у засобах масової інформації, в електронному інформаційному просторі доцільно спрямовувати насамперед на розкриття досвіду багатьох поколінь і наших сучасників у протистоянні викликам часу, їхньої духовної стійкості, здатності переносити удари долі, за найтяжчих обставин зберігати віру в правоту і переможність своєї боротьби, зосереджувати зусилля на розв'язанні загальнонаціональних завдань. У своїй діяльності вітчизняні дослідники й практики видавничої та інформаційної роботи можуть упевнено спиратися на значні теоретико-методологічні й науково-методичні здобутки останніх років, творчо розвиваючи їх та збагачуючи проблемно-тематичний діапазон, розмаїття форм, методів, жанрів

біографічного письма. Особливого значення в сучасних умовах набуває систематизація й удосконалення форм оприлюднення численних усно-історичних біографічних матеріалів — доказів учасників та свідків воєнних подій, які збирають нині професійні дослідники й аматори, державні установи, громадські організації, волонтери. Крім високої патріотичної, мобілізаційної ролі, ці документи важливі для згуртування українського суспільства, утвердження загальної віри в перемогу. Професійні дослідники мають удосконалювати методи збору, археографічного опрацювання та збереження для нащадків документальних джерел, які розкривають через колективний портрет співвітчизників подвиг нашого народу.

Ключові слова: українська біографіка, російська агресія, українці перед викликами воєн і суспільних потрясінь, інтелектуальний і духовний капітал, патріотична консолідація суспільства.

Трагічні виклики війни, розв'язаної Росією проти України, починаючи від збройного вторгнення в Крим, на Донеччину та Луганщину 2014 р. і до широкомасштабної агресії 2022 р., суттєво змінюють бачення місця, ролі, завдань вітчизняної гуманітарної науки та культури, зокрема біографіки як одного з важливих їх спрямувань в обстоюванні національних інтересів, у суспільному житті, в інтелектуальних та культурних комунікаціях, у захисті й збагаченні духовного світу наших співвітчизників. Крутий злам політичних і соціально-культурних реалій, свідками якого ми є нині, нагально потребує глибокого переосмислення обріїв розвитку вітчизняної біографіки, її основних проблемно-тематичних напрямів і світоглядних дискурсів, форм і методів дослідницької та видавничої й інформаційної роботи. Вона має стати одним із дієвих чинників духовної мобілізації українців на боротьбу за перемогу й повоєнну розбудову нашої Батьківщини як суверенної, демократичної, високо розвинутої європейської держави.

Метою цієї статті є спроба найбільш узагальненого концептуального окреслення назрілих проблем і завдань вітчизняної біографіки в нових суспільно-політичних умовах, а також шляхів їх розв'язання, визначальних напрямів, на яких має бути зосереджена увага професійного співтовариства.

Стан наукової розробки проблеми. Зрозуміло, що для всебічного осмислення всього широкого діапазону реалій, викликів і вимог, які постали нині перед українською соціогуманітаристикою загалом та біографічним дослідницьким й інформаційним співтовариством зокрема, потрібен час. Але вже з перших днів війни наукова

й суспільна думка наполегливо працює над цим. В інформаційному просторі з'являються нові публікації — виступи, заяви та інтерв'ю, наукові доповіді, а нині вже й статті провідних вітчизняних учених і громадських діячів, які стосуються визначальних питань ролі гуманітарної науки і культури, а отже — й біографіки, у захисті національних інтересів України. У концептуальному, в загальному методологічному плані вони мають чимале значення для окреслення проблемно-тематичного поля й основних спрямувань, на яких має зосередитися дослідницька й публікаційна та інформаційно-комунікативна праця біографістів.

У зверненні до наукового співтовариства, опублікованому акад. НАН України В. А. Смолієм ще в березні [14], наголошено на особливій значущості вивчення соціальної свідомості, ідентичності й ментальності українців в історичних та регіональних вимірах, зокрема на пограниччі, а також на виробленні засобів протидії деструктивним впливам на них інформаційних та наративних технологій у наш час. Виступи в ЗМІ вченого-соціолога чл.-кор. НАН України Є. І. Головаха скеровують дослідницький пошук біографів на вивчення тих кардинальних змін, які відбуваються у свідомості українців в умовах воєнних випробувань та значення їх для зміцнення національної стійкості ¹. На цьому ж акцентує увагу й знаний дослідник історії України ХХ ст. д-р іст. наук, проф. С. В. Кульчицький ². Акад. НАН України Е. М. Лібанова послідовно звертає у своїх виступах та інтерв'ю увагу на необхідність зробити все можливе, аби

¹ Високий рівень національної стійкості. Соціолог Головаха — про те, якими стали українці за час війни й головну їхню відмінність від росіян / записав інтерв'ю Р. Фещенко. *НВ*. 09.06.2022. URL: <https://life.nv.ua/ukr/socium/chim-vidriznyayutsya-rosiyani-ta-ukrajinci-sociolog-pro-te-shcho-viyavila-viyna-novini-ukrajini-50248594.html>; Головаха Є. Як порівняти з «братським» народом — ми такі святі / записала інтерв'ю Л. Самохвалова. *Українформ*. 08.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3524730-evgen-golovaha-direktor-institutu-sociologii-nan-ukraini.html>

² «Братні обійми» припинились — і мільйони людей побачили звіряче обличчя російських імперіалістів, які заперечують фізичне існування української нації та української держави : інтерв'ю доктора історичних наук, професора Станіслава Кульчицького (Інститут історії України НАН України) Польському Радіо. *Національна академія наук України*. 13.04.2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8952>

заохотити до повернення в Україну після закінчення війни переважної більшості біженців³ — а у вирішенні цього завдання, крім соціально-економічних та політичних чинників, величезну роль відіграє й значний духовно-культурний складник, а отже, є поле для роботи вчених-гуманітаріїв, зокрема й біографістів.

Не менш важливим нині для вітчизняної гуманітаристики є обговорення кола принципів проблем, що стосуються її світоглядних, теоретико-методологічних засад. Д-р іст. наук, проф. Г. В. Папакін зосереджує увагу на подоланні стереотипів мислення, пов'язаних з імперською російською спадщиною [10], д-р філол. наук, проф. В. П. Агеєва — наголошує на завданні вибудувати нову систему цінностей, нову модель колективної пам'яті [1; 2].

Чимало значущих для поступу сучасної української біографіки методологічних положень містять матеріали дискусії істориків та літературознавців «Чому історія на часі?», опубліковані в липні 2022 р. (чл.-кор. НАН України Л. Д. Якубова; д-р філол. наук, проф. В. П. Агеєва; д-р іст. наук В. М. Михайловський та ін.) [18], виступи та інтерв'ю вчених, опубліковані в друкованих засобах масової інформації та електронних ресурсах, розрахованих на широку аудиторію.

Нині настає вже час для більш розгорнутого розкриття окреслених поки що в найбільш концентрованому концептуальному плані проблем та ідей щодо шляхів їх розв'язання в спеціальних наукових працях теоретико-методологічного та практично-методичного спрямування, присвячених як завданням соціогуманітарних наук у цілому, так і біографіки та пов'язаного з нею сегмента соціальних комунікацій.

Важливо враховувати при цьому, що поглиблені теоретичні й практичні підходи до постановки й розв'язання багатьох актуалізованих сучасними воєнними подіями проблем упродовж минулих ро-

³ Лібанова: Ми не просто б'ємося за європейські цінності, ми є носіями цих цінностей, можливо, більше, ніж будь-хто / записала інтерв'ю О. Михайлова. *Факти ICTV*. 03.06.2022. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20220603-libanova-my-ne-prosto-byemosya-za-yevropejski-czinnosti-my-ye-nosiyamy-czyh-czinnostej-mozhlyvo-bilshe-nizh-bud-hto/>; Лібанова Е. М. «Україна має боротися за повернення своїх біженців». *Національна академія наук України*. 24.06.2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news/Pages/View.aspx?MessageID=9205>; Експертна дискусія «Міграційна криза: чи повернуться українці додому?». 09.06.2022. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=LbZHRvJkkYY>

ків уже стали предметом серйозних напрацювань вітчизняної соціо-гуманітаристики, які становлять загальну теоретико-методологічну основу також і для розвитку сучасної української біографіки. Чимало з цих теоретико-методологічних новацій визрівали в науковій думці з перших десятиліть незалежності України, але особливо концентровано й дієво почали утверджуватися в ній із часів Революції гідності та початку російського вторгнення в Крим, а згодом і на Донбас. Зміни в суспільній свідомості, що відбулися на цьому рубежі, широко відкрили простір інтелектуальної свободи, започаткували сміливий прорив із лабет посттоталітарного, постколоніального мислення, із багатьма його застарілими стереотипами, безперервною оглядкою в минуле, численними недомовками, творенням міфів і симулякрів. Таких праць опубліковано чимало, тут спробуємо визначити серед них лише окремі, які, на нашу думку, становлять особливий інтерес для дослідників-біографістів.

У загальному теоретико-методологічному плані безпосереднє значення для поглибленого осмислення феномена українського суспільства й людини, особистості в плині часу, насамперед — обстоюванні національних та соціальних інтересів, засадничих світоглядних, духовно-культурних, моральних принципів, у баченні ідеалів майбутнього, має широка постановка в ґрунтовних комплексних працях останніх років, створених спільними зусиллями філософів, істориків, політологів, соціологів проблем цивілізаційної, національної, культурної ідентичності⁴, завдань консолідації українського суспільства⁵. У підготовленій у цілому ще до початку війни, але опублікованій уже в умовах широкомасштабної російської агресії вченими Секції суспільних і гуманітарних наук

⁴ Антропологічний код української культури і цивілізації : у 2 кн. / О. О. Рафальський, Я. С. Калакура, В. П. Коцур, М. Ф. Юрій ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2020. Кн. 1. 432 с. ; Кн. 2. 536 с. ; Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський, Я. Калакура, О. Калакура, М. Юрій ; Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2022. 512 с.

⁵ Рябчук М. Долання амбівалентності. Дихотомія української національної ідентичності. Історичні причини та політичні наслідки / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2019. 252 с. ; Рафальський О. О. Консолідація українського суспільства: етнополітичний вимір / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ, 2018. 400 с.

НАН України національній доповіді [8], консолідація нашого суспільства осмислюється вже як усеохопна проблема його стійкості, відпорності руйнівним викликам. Це закономірно означає поряд із розглядом загальнонаціональних, політичних, громадянських, соціально-культурних аспектів, також звернення до аналізу духовних, людських, особистісних вимірів стійкості українців, практик збереження ними своєї національної і громадянської ідентичності в умовах численних негод і випробувань, яких було чимало в історії нашого народу.

Значними досягненнями для розкриття стійкості світоглядних орієнтирів, обстоювання українцями людської гідності й у відкритій боротьбі, і в складних, часом — непереборних обставинах, стали опубліковані впродовж останнього десятиліття праці, написані переважно як дослідження колективної, групової біографії⁶, зокрема, присвячені жертвам сталінських репресій⁷, долям українок у таборах ГУЛАГу⁸, а також у роки окупації під час Другої світової війни⁹, людським долям борців ОУН та УПА¹⁰. З'явилися узагальнювальні студії, що розкривають спротив українців, насамперед молоді, ідеології і практиці радянського тоталітарного режиму¹¹.

Подіями, які знаменували розкриття останніх «білих плям» історії, що стосувалися громадянського подвигу видатних українців, переслідувань і розправи з ними радянського тоталітарного режи-

⁶ Байдак М. Війна як виклик і можливість: українки в роки Першої світової війни. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2021. 320 с.; Українські жінки у горнілі модернізації / за заг. ред. О. Кісь. Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. 304 с.

⁷ Вронська Т. Повторники: приречені бранці ГУЛАГу (1948–1953 рр.). Київ, 2019. 420 с.

⁸ Кісь О. Українки в ГУЛАГу: вижити значить перемогти. Львів : Інститут народознавства НАН України, 2017. 288 с.; 2-е вид., доп. Дрогобич : Коло, 2020. 300 с.

⁹ Стяжкіна О. Стигма окупації: радянські жінки у самобаченні 1940-х років. Київ : Дух і літера, 2019. 384 с.

¹⁰ «І слова стали чином живим...». Боротьба ОУН та УПА крізь призму людських доль та стосунків : збірник біографічних нарисів / відп. ред. О. Стасюк ; НАН України. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2014. 216 с.

¹¹ Каганов Ю. Конструювання «радянської людини» (1953–1991): українська версія. Запоріжжя : Інтер-М, 2019. 432 с.

му — тепер уже без жодних замовчувань і недомовок, стали публікації досліджень, матеріалів і документів, присвячені Олександрові Шумському¹², Аллі Горській¹³, Василеві Стусу¹⁴.

Важливий потенціал для утвердження сучасного розуміння духовних цінностей українського суспільства мають новітні дослідження Р. Д. Горака, В. П. Агеєвої, Л. І. Буряк та В. В. Патик, Т. М. Попової, А. І. Шаповала, багатьох інших авторів, присвячені ґрунтовному переосмисленню долі і спадщини співвітчизників, які жили і працювали в нелегкі для нашої Батьківщини часи¹⁵.

Значущою новацією, можливою завдяки використанню новітніх інформаційних технологій, стала розбудова в національному інформаційному просторі електронних проєктів (пов'язаних здебільшого з друкованими виданнями та телебаченням і ютубом), у яких виразно розкриваються долі, людська стійкість, звершення, досвід і спадщина багатьох відомих співвітчизників — «Історична правда» (<http://www.istpravda.com.ua>) Вахтанга Кіпіані; «Локальна історія» (<https://localhistory.org.ua/>), «Historians» (<http://www.historians.in.ua/>). Унікальним за своїм суспільним і політичним значенням явищем у вітчизняному інформаційному став ініційований Українським інститутом національної пам'яті (УІНП) проєкт «Майдан: Усна історія», що вже зібрав кілька сотень аудіо- та відеоінтерв'ю з учасниками Євро-

¹² Шаповал Ю. Олександр Шумський: життя, доля, невідомі документи : дослідження, архівні матеріали. Київ ; Львів : Україна модерна, 2017. 742 с. (Серія «Українські пропілеї»).

¹³ Алла Горська. Душа українського шістдесятництва / упоряд. Л. Огнева. Київ : Смолоскип, 2015. 712 с.

¹⁴ Справа Василя Стуса. Збірка документів з архіву колишнього КДБ УРСР / уклад. В. Кіпіані. Харків : Віват, 2019. 688 с. : іл. (Серія «Історія та політика»).

¹⁵ Горак Р. Кинути каменем : есеї про Ірину Вільде. Львів : Апріорі, 2016. 540 с.; Агеєва В. Візерунок на камені. Микола Бажан: життєпис (не)радянського поета. Львів : Вид-во Старого Лева, 2018. 496 с.; Буряк Л. І., Патик В. В. Гнат Павлович Житецький: біографічний ескіз в інтер'єрі архівних документів і наукової спадщини / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ : Парламентське видавництво, 2021. 624 с.; Шаповал А. Володимир Миколайович Перетц як вчений-українознавець, дослідник рукописної та книжкової спадщини у світлі епістолярних джерел : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Київ, 2020. 596 с.; Попова Т. Н. Петр Михайлович Бицилли: портрет в манері «сфумато». Одеса : Бондаренко М. А., 2021. 560 с.

майдану та їхніми опонентами [7, с. 177–178]. Цей досвід в умовах сучасної широкомасштабної російської агресії потребує подальшого інтенсивного розвитку.

Упродовж останніх років новаторські здобутки вітчизняної біографіки, збагачення дослідниками її творчого арсеналу, окреслення нових завдань і відповідних їх складності методологічних підходів, стали предметом поглибленого аналізу, знайшли узагальнення й обґрунтування в серії монографій, підготовлених в Інституті біографічних досліджень НБУВ [5; 16; 13].

В умовах війни стає цілком очевидним, що першорядним завданням наукового і творчого співтовариства біографів не лише нині, а й на тривалу повоєнну перспективу, є зосередження зусиль на утвердженні в суспільній свідомості переконаності в правоті української справи, непереможності нашого народу, сприяння зміцненню стійкості — світоглядної, політичної, громадянської, духовної — усього суспільства і кожної окремої людини, подоланню завданих тяжкими ударами воєнних випробувань болісних психологічних травм.

Біографічна література, поширення біографічної інформації про досвід, ідеали, звитягу представників минулих поколінь і героїв сьогодення мають підтримувати переконаність співвітчизників у перемозі й успішній розбудові, попри всі трагічні втрати й руйнування, післявоєнної України як якісно вищого національного проекту європейського рівня. Важливою для біографів, як і всіх гуманітаріїв, є боротьба за збереження в суворих умовах воєнного, політичного й ідеологічного протистояння з ворогом гуманістичних світоглядних цінностей та ідеалів, традицій добра і громадянської солідарності, духовних зв'язків поколінь, які є засадничими основами українського світу і протистоять деструктивним явищам та виявам радикальних настроїв.

Окреслений діапазон першорядних і довгострокових завдань досить широкий і багатоплановий. Отже, реалізація їх не може зводитися до зосередження на біографічних дослідженнях і публікаціях лише з воєнної проблематики, на пропаганді високих зразків відданості Батьківщині, героїчних подвигів численних представників минулих поколінь і наших сучасників на війні. Зазначений напрям роботи є, безперечно, одним із найважливіших щодо комунікацій у національному інформаційному просторі. Він уже нині дієво реалізується в біографічній публіцистиці, популярній біографіці, політичній журналістиці на шпальтах періодики, на телебаченні й

радіо, в інформаційних матеріалах, розміщених на вебсайті Українського інституту національної пам'яті, у багатьох інших оригінальних проєктах електронного інформаційного простору. Професійні дослідники-біографісти можуть і мають зробити вагомий внесок у цю важливу патріотичну справу.

Водночас проблеми, які постають нині перед вітчизняною біографікою та біографістикою як її теоретико-методологічним напрямом, є значно масштабнішими, їх розв'язанню має бути підпорядкована робота не лише в умовах війни, а й на подальшу тривалу перспективу відродження, загоєння ран, завданих війною, всебічного духовного оновлення України. Ідеться про те, щоб вийти на принципово нові обрії вітчизняної біографіки ХХІ ст., органічно поєднавши здобутий у випробуваннях досвід, традиції та новітні напрацювання української та європейської й світової гуманітаристики.

Війна актуалізувала й поставила на перші місця низку проблем, які давно дискутуються не лише в науковому середовищі, а й у широкому комунікативному просторі. Серед них — місце вітчизняної біографіки у вирі буремних подій сьогодення і, зокрема, конкретні завдання, у розв'язанні яких вона може відігравати важливу роль.

Боротьба з агресором, який і в час відкритого збройного нападу продовжує використовувати підступні засоби «гібридної війни», спрямовані на руйнування засадничих ментальних цінностей українського народу, ідейне роззброєння наших громадян, їх дезорієнтація через нав'язування спотвореної картини минулого й сучасності, визначає серйозні завдання і для дослідників-біографістів. Ідеться, насамперед, про організацію рішучої публічної відсічі в інформаційному просторі спробам «привласнення» країною-агресором імен знаних діячів України, особливо її Сходу та Півдня, а також пропагандистським міфам щодо «визволення» українських (або ж навіть — «ісконно русских») земель від «нацистів», від загрози їх «поглинання загниваючим Заходом», «відродження» на них «історичної російської / радянської державності» тощо. Відповіді потребують і нові намагання російських пропагандистів протиставити знаковим іменам, якими пишається український народ, старого, уже відкинутого життям, російсько-радянського іменного ряду — у підручниках, які поширюються на тимчасово окупованих територіях, у найменуванні вулиць тощо. Свідченням цього є, наприклад, відновлення окупантами пам'ятників Леніну або встановлення в Мелітополі погруддя кривавого сталінського опричника Судоплатова. У сучасних

умовах потрібно не лише протидіяти пропагандистсько-ідеологічному тискові агресорів, що не слід розглядати лише як завдання прикладне, «злободенне», викликане гостротою воєнного часу. Ідеться про загальну довготривалу стратегію подолання — у позитивному плані — недостатньої обізнаності не лише широкого загалу, а й частини представників громадських організацій, політикуму, владних структур, мас-медіа з історичним минулим нашої Батьківщини, її знаковими — на національному, регіональному, місцевому, локальному рівнях — іменами.

Одним із важливих аспектів ідейної боротьби з імперською ідеологією, де вітчизняні дослідники-біографісти можуть і повинні сказати своє вагоме слово, є розкриття крізь призму окремих персоналій і груп різноманітних проявів ідейних, ментальних, цивілізаційних складників іманентного російсько-українського конфлікту впродовж віків, а також обстоювання українцями своєї національної ідентичності на противагу нав'язуваній їм у XIX ст. ідентичності «малоросійській» та у XX ст. радянській, — проблематика, на поглибленому опрацюванні якої особливо наголошує нині акад. НАН України В. А. Смолій [14; 15] щодо позицій і дій окремих професійних спільнот в умовах воєн і великих історичних потрясінь, укоріненого в багатьох поколіннях українців європейського світобачення, етапів утвердження в нашому суспільстві інтелектуальних і духовних цінностей, протилежних духові азійської деспотії.

Життя настійно потребує глибокого переосмислення світоглядних засад української біографіки як з погляду сучасних драматичних реалій (оскільки нині в протистоянні російській агресії вирішується визначальне для українського народу та кожного громадянина питання — бути чи не бути українській нації й українській державності), так і з погляду вікових традицій нашого суспільства — толерантного, багатомовного й полікультурного, а також його європейських гуманістичних і демократичних цінностей. Тут є чимало аспектів, які заслуговують на першорядну увагу.

Упродовж останніх років, а особливо з початком російської повномасштабної агресії, проявилось те, що наше суспільство в цілому і наукове співтовариство зокрема, не спромоглися ще вповні подолати ті стереотипні уявлення про зв'язки України з сусідніми країнами, проблеми її етнонаціонального розвитку, полікультурне і багатомовне середовище, які успадковані від радянських ідеологем «інтернаціоналізму», «дружби народів», «історичних зв'язків»,

«спільності історичної долі». Цьому заважали й загальна ідейна атмосфера конформізму, створена тривалим пануванням в незалежній Україні кланово-олігархічної системи, і широкий наступ пропагандистів «русского мира», і консерватизм та зайва толерантність значної частини українського суспільства, а почасти й небажання вітчизняного наукового співтовариства відкрито полемізувати зі вкрай агресивними російськими ідейними опонентами. За гірким, але відвертим висновком письменниці, лауреатки Шевченківської премії Галини Пагутяк, «приспана ліберальними колісанками, паралізована толеранцією, затруєна московським “культурним продуктом”» українська свідомість тільки починає в умовах війни прокидатися, але треба докласти чимало зусиль для того, щоб цей процес набув незворотного позитивного спрямування для захисту національної культури від руйнівних впливів» [9]. Російська агресія, метою якої є ліквідація української державності й етноцид українського народу, змушує вітчизняних інтелектуалів по-новому, гостро і принципово ставитися до проблем захисту національних інтересів. На думку д-ра іст. наук, проф. С. В. Кульчицького, сучасний розвиток подій не залишає нині місця для вагань: «Щоб вижити, українці повинні обірвати зв'язки з Росією — культурні, мовні, релігійні, економічні, побутові. А це важко, бо ми зрослися за декілька століть, сучасне покоління до лютого 2022 р. не знало, в якій цивілізації живе, — євроатлантичній чи євразійській. Частіше за все воно навіть не задумувалося над такими високими матеріями» [6].

Для представників вітчизняної гуманітарної науки і культури йдеться, насамперед, про такі визначальні речі, як об'єктивна, відповідна до історичних реалій, оцінка відносин із Росією, а також місця її культури, зокрема — імен її діячів, їх ставлення до України у світобаченні, у духовному житті українців, у суспільних практиках. Не є таємницею, що в цих сферах українська політична самоідентифікація багатьох громадян упродовж десятиліть незалежності тією чи іншою мірою поєднувалася з подвійним українсько-російським етнокультурним самоусвідомленням. Лише нині, із початком масштабної російської агресії, яка жакливім чином виявила справжнє обличчя «русского мира», ситуація, за висновками вітчизняних дослідників, почала кардинально змінюватися. На жаль, зазначені проблеми тривалий час залишалися «недоговореними», не здобували в суспільстві і політикумі принципових оцінок, дискутувалися переважно у вузькому колі інтелектуалів. Залишалася, зокрема, нереалізова-

ною давно назріла потреба в неупередженому аналізі та об'єктивній оцінці творчої та ідейної спадщини багатьох «недоторканих» у минулому відомих російських політиків, воєначальників, діячів науки і культури, імена яких у радянські часи відверто використовувалися в Україні для витіснення з її національного історико-меморіального та культурного простору на узбіччя (особливо — у назвах установ науки і культури, у навчальній практиці, культурно-мистецькій сфері, у міській топоніміці, у спорудженні пам'ятників тощо) образів славетних українців.

Спостерігаємо тепер, як нагромадження впродовж тривалого часу негативних проблем і стереотипів в умовах війни призвело до своєрідного кризи — прагнення суспільства до швидкого й рішучого одужання від застарілої хвороби. Зрозуміло, у сучасних реаліях цей шлях стає нелегким. Розгортання кампанії «деколонізації» та «дерусифікації», що була проголошена в заявах інтелектуалів, політичних і громадських діячів, іноді досить радикальних, у діях владних структур у центрі й на місцях, висвітлило чимало важливих проблем, які ще потребують серйозних пошуків для розв'язання. Її реалізація знаменувалася насамперед зовнішніми «символічними жєстами». Це й знесення пам'ятників Пушкіну (що вже здобуло назву «пушкінопаду») та меморіальних дощок на честь російських і радянських діячів (зокрема й питомо етнічних українців), поспішні заходи щодо перейменування міських вулиць та площ на основі пропозицій громадян, зібраних у інформаційних мережах, а також проголошення вилучення російськомовної і радянської літератури з публічних бібліотек, перегляду навчальних програм загальноосвітньої школи.

За таких обставин цікаво звернути увагу на те, що, попри вісім років війни, аж до початку широкомасштабної російської агресії в лютому 2022 р., руху за демонтаж численних в Україні пам'ятників Пушкіну не було. Ставлення до вшанування російського поета скульптурами, меморіальними дошками, назвами вулиць загалом відображало притаманні українцям толерантність і консерватизм, хоча в інтелектуальному середовищі оцінка його як одного з активних прибічників і пропагандистів російської імперської ідеології була досить поширена. Водночас ні для кого не було таємницею, що пропагандистське гасло «Пушкин — это наше все!» ще з середини першого десятиліття ХХІ ст. — часу кристалізації ідей «русского міра» — активно використовували його агресивні адепти в Україні. Зробивши Пушкіна своїм знаменом, кремлівські пропагандисти

одержали змогу «підв'язувати» до образу поета цілий сонм відверто ворожих щодо українських національних інтересів імен. Автору цих рядків вже не раз доводилося писати про те, що ідейний наступ Росії на Сході й Півдні України починався ще з 90-х років минулого століття значною мірою саме з цілеспрямованого поширення в цих регіонах історико-біографічної літератури відверто проімперського спрямування. У комплексі з іншими системними засобами ведення підривної інформаційної війни, вона в цілому виявилася дуже зручним і зовні — «нейтральним» жанром, даючи змогу в прихованій формі просувати коло ідей, із яких потім «проросло» відкрите нав'язування міфологем «єдиного народу», «єдиного історичного простору», «визначального значення імперської російської культури (як “наднаціональної”) для сусідніх народів», і далі — заперечення права України як нібито «штучного утворення» бути самостійним суб'єктом європейського і світового цивілізаційного поступу. Поширення такої літератури, безперечно, відіграло роль у плеканні сепаратистських настроїв, пропаганді провокаційних гасел «русского міра» та «новоросії» [11; 12].

Отже, шукаючи в нинішніх непростих умовах шляхи принципового розв'язання проблем ставлення до російської культури і її представників, пошанування чи відторгнення їх імен, представлення творчої спадщини в шкільних програмах, у фондах публічних бібліотек, на телебаченні, українське суспільство виконує «роботу над помилками», яких можна було б уникнути шляхом систематичної і цілеспрямованої роботи в попередні десятиліття.

Уже в перші місяці після початку широкомасштабної російської агресії, переважно в культурологічній та політичній публіцистиці, в електронних мережах, розгорнулося обговорення окремих вузлових питань, безпосередньо пов'язаних із ревізією проблемно-тематичного діапазону та іменних рядів персоналій — героїв вітчизняної біографіки. Ідеться про потребу системного подолання ідейної спадщини радянської та пострадянської, постколоніальної доби, насамперед, перегляду поширених до цього часу стереотипів та оцінок щодо діячів російської і радянської історії та культури. Це все іноді дуже непроста проблематика, оскільки вона безпосередньо «зав'язана» на відомих іменах, особистостях знаних діячів минулого, які увійшли, завдяки навчання, читанню, кіно та телебаченню, електронним ресурсам у свідомість мільйонів людей різних поколінь. Перегляд радянської спадщини часто ускладнює також те, що живі

друзі, рідні, колеги «людей із енциклопедії», котрі щиро пошановують їх пам'ять. Попри «радянську» наповненість їхньої діяльності, вони залишаються прикладами «успішності» та «всенародного визнання» на рівні свого рідного краю, професії. При цьому, на хвили сучасної політичної ситуації, в умовах, коли суспільство травмоване, і цілком природно, у нього є запит на рішуче «відречення» від минулого, у дискусіях щодо цього пролунало й чимало радикальних закликів, аж до того, щоб «позбутися» в Україні (у школі, у бібліотечній сфері, у міській топоніміці) імен не лише Пушкіна й Толстого, а й українців Павла Тичини, Миколи Бажана, Амвросія Бучми, Леоніда Первомайського, Миколи Трублаїні, Івана Неходи – на тій лише підставі, що вони були поетами, прозаїками, діячами мистецтва радянської доби [17]. Крайнощів у цьому виявилось чимало. Суспільного розголосу, зокрема, набула розміщена на сайті Кабміну петиція щодо скасування найменування Національної музичної академії України на честь П. І. Чайковського, у якій композитора було схарактеризовано як «емблему російського імперського шовінізму». За оцінкою голови Українського інституту національної пам'яті А. Дробовича, непримиренність дискусії навколо цього питання продемонструвала те, як «меншовартість та заскоружлість одних зустрілась із радикалізмом та малодумством інших». На його думку, цивілізований спосіб розв'язати проблему полягав би в тому, що Національна музична академія України, безперечно, мала б бути названа іменем котрогось із плеяди визначних діячів національної музичної культури, а щодо Чайковського, який «нічим перед Україною не завинив й імперського шовінізму в його творчості та житті не було», треба знаходити інші різноманітні форми пошанування, як і імен багатьох великих зарубіжних композиторів [4].

Із погляду сьогодення є очевидним, що в 2014 р. кампанія «декомунізації», яка здобула назву «ленінопаду», на досвід якої нині покликаються, справді стала важливим кроком у «розчищенні завалів минулого» у свідомості людей, багато в чому допомогла суспільству вивільнитися від тяжіння над ними рудиментів радянської ідеологічної системи, загалом посприяла швидшому й успішному просуванню до розбудови відкритого суспільства з його європейськими гуманістичними цінностями й демократичними ідеалами.

Однак нині з питанням про сучасну «деколонізацію» і «дерусифікацію» все, на жаль, набагато складніше. Насамперед тому, що чимала частина населення України попри свій український патріо-

тизм як політичний, державницький вибір, залишається російськомовною, традиційно досить прихильною до російської, а точніше — переважно до досить невибагливої російськомовної радянської та пострадянської масової культури, навіть попри те, що вона впродовж останніх десятиліть ще більше маргіалізувалася. Інерція цього, особливо в деяких регіонах, у смаках й уподобаннях старшого, середнього й навіть молодшого поколінь, на жаль, ще зберігатиметься. Водночас правомірно виникають питання щодо регіонів України, які були в складі інших держав.

Отже, повторимо, гострота проблем «деколонізації» і «дерусифікації» в наші дні, нагальність їх розв'язання саме тепер, без подальшого відкладання, спричинена війною. Цю кризову ситуацію створив **рашизм** із його маразмами «русского міра» і жахами звірств та масовими вбивствами людей у Бучі й інших тимчасово окупованих містах України, із повним знищенням Маріуполя, Волновахи, Рубіжного, Попасної, Лиману та Северодонецька. Однак так само очевидним є те, що вирішувати назрілі питання українському суспільству, громадськості, науковому й освітньому співтовариству і за таких умов треба дуже обережно, цивілізовано й розумно, як личить країні, яка прагне інтегруватися до Європейського дому. Значною мірою, це справді «робота над помилками», надолуження того, що не було зроблено раніше. Зробити її потрібно так, щоби не припуститися в цьому нових прикрих помилок.

За оцінкою Є. І. Головахи, у сучасних реаліях хвиля перейменувань — цілком «адекватна відповідь на експансію того світу, який хоче нас знищити»¹⁶. За даними соціологів, у столиці України ідею очищення символічного простору від нав'язаних імперських символів нині підтримує понад 75 % громадян. Однак, на думку авторитетного фахівця-історика, голови експертної топонімічної комісії м. Києва О. А. Алфьорова, у цій справі потрібна наукова — історична та культурологічна обґрунтованість, виваженість пропозицій і рішень. Тому не слід вдаватися до «швидких», недостатньо продуманих заходів [3]. Це означає, зокрема, що жодною мірою не можна йти за радикальними закликами, які подекуди лунають, діяти

¹⁶ Головаха Є. Як порівняти з «братським» народом — ми таки святі / записала інтерв'ю Л. Самохвалова. *Укрінформ*. 08.07.22. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3524730-eygen-golovaha-direktor-institutu-sociologii-nan-ukraini.html>

на хвилі попудлізму, політичної кон'юнктури. Варто враховувати не лише думку тієї частини гуманітарної інтелігенції, яка у своїх шляхетних намірах іноді схильна вимагати від влади швидких вольових рішень. Дуже важливо прогнозувати їх реальні наслідки в близькому чи більш віддаленому майбутньому. Для цього варто ґрунтуватися на науковому реалістичному баченні справді серйозних політичних, культурних та соціально-психологічних проблем, зумовлених поліетнічним і полікультурним, багатомовним розмаїттям українського соціуму. Тому потрібною є всебічна оцінка суспільних настроїв, громадської думки, а також культурних і мовних уподобань різних груп населення вітчизняними соціологами, політологами, психологами. Зазначене є вкрай важливим, аби не «розхитати човен» українського суспільства і не створити ґрунт для радикалізації настроїв, а тим більше для можливого в майбутньому ефекту «зворотного руху маятника». Так само треба враховувати й те, що цивілізований світ не сприйме навіть розмов, не кажучи вже про публічні кампанії, про масову передачу фондів російськомовної літератури з українських бібліотек «у макулатуру». Не варто забувати, що така практика притаманна не демократичним, а тоталітарним суспільствам. Красномовним свідченням цього є суцільна демонстративна «зачистка» українських бібліотек і об'єктів української культурної спадщини рашистами на тимчасово окупованих ними територіях. Тому в Україні застарілу за змістом й ідейним спрямуванням літературу треба вилучати з фондів масових бібліотек лише планово, без будь-якої політичної ажитации навколо цього процесу.

Щодо пошуку шляхів розв'язання окреслених болючих проблем і завдань дуже обнадійливим і симптоматичним у сучасних умовах є активне приєднання до громадських дискусій про «деколонізацію» і «дерусифікацію», ставлення до російської культури, до спадщини радянської доби відомих українських учених та діячів культури, які своїм глибоким розумінням проблем підносять їх обговорення на високий інтелектуальний рівень, гідний самоусвідомлення європейської нації [1; 2; 17].

Окреслене ними принципове бачення кризових явищ, із якими зіткнулася нині гуманітарна сфера, методологічно є важливим дороговказом і для роботи дослідників-біографістів, видавців, працівників інформаційної справи. Варто прислухатися до справедливої думки д-ра іст. наук, проф. Г. В. Папакіна: «Досі дивимося на наше минуле вже українськими очима, проте крізь російські окуляри...

Але нині потрібна докорінна ревізія всієї нашої ідейної парадигми. Час зробити її винятково україноцентричною — покінчити з постійними хитаннями між “Сходом” і “Заходом”, виходити, перш за все, з того, що навіть у недержавні часи Україна перебувала в лоні європейської цивілізації» [10]. У площині біографіки такі зауваги вкрай актуальні, оскільки, на наш погляд, в Україні до цього часу чимало дослідників — і тих, хто напрацьовує питання теорії й методології біографічних досліджень, і авторів персональних та колективних біографій, і біографів-краєзнавців та аматорів значною мірою не позбулися ще досить відчутних впливів ідей та підходів старої імперської, радянської та новітньої російської науки, позначеної як стереотипами «єдиного історичного простору», так і специфічною, «вибірковою», світоглядно неприйнятною для українців рецепцією європейської та світової культури. Про це свідчать, зокрема, і посилання у їхніх текстах переважно на публікації радянських та сучасних російських дослідників або ж на ті праці європейських і американських учених, яких вважають у Росії «прийнятними» в межах імперського за своїм спрямуванням наукового дискурсу. Це, власне, і є той «погляд крізь російські окуляри», на потребу позбутися якого звертає увагу Г. В. Папакін.

У ширшому розумінні проблему позбавлення старого обтяжливо-го ідейного спадку окреслює В. П. Агеєва — як потребу зосередження інтелектуальних зусиль на розбудові принципово нової системи цінностей, нової моделі колективної пам’яті нації [1; 2]. Порівняно з «декомунізацією», «деколонізацією» і «дерусифікацією» складність зазначеного завдання є на порядок вищою. На думку В. П. Агеєвої, «порожні п’єдестали й плями на місці зірваних меморіальних дощок засвідчують очевидну кризу наших стосунків із минулим, невміння подолати болісний розрив із традицією» [2]. Одним з важливих аспектів цієї проблеми є ставлення до радянської доби і величезного доробку митців ХХ ст., які мусили співіснувати з комуністичним режимом, але водночас, усупереч його централізаторській імперській політиці, чимало зробили для розвитку вітчизняної культури й національної свідомості, збереження української ідентичності. Серед знакових постатей вона називає Василя Еллана-Блакитного, Павла Тичину, Миколу Бажана, Максима Рильського, Олександра Довженка [2].

Проблема сприйняття й інтерпретації багатьох постатей радянської доби з позицій сьогодення є дуже непростюю. І це стосуєть-

ся, на нашу думку, не лише імен митців, а й численних представників багатьох інших сфер життя України — науки, освіти, техніки, економіки, державних і громадських діячів, а особливо тих, хто не були етнічними українцями. Питання полягає передусім у тому, що в попередні десятиліття незалежності України далеко не все було зроблено для того, щоб «перепрочитати» спадщину багатьох відомих українців ХХ ст., наблизити її до наших сучасників, по-справжньому міцно інтегрувати справді гідні пошани імена в надбання української національної історії й культури «крізь віки», так, щоби вони ввійшли не лише до контексту вузького кола вчених-гумантаріїв і творчого співтовариства, а й у свідомість найширшого загалу українців.

Певні кроки в цьому напрямку було зроблено, але, як зараз бачимо, доволі непослідовно. Варто, зокрема, згадати позитивно двотомник «Народжені Україною», підготовлений за участі вчених академічних установ¹⁷. Він був виданий ще на самому початку століття, коли тільки-тільки згасали в суспільстві невдалі за самим своїм ідейним спрямуванням дискусії про галицький П'ємонт і «зросійщену» Наддніпрянщину, «справжніх» і «несправжніх» за етнічним походженням українців тощо. На його сторінках знайшлося місце для представників не лише багатьох етнічних спільнот України, але, певною мірою, і різних політичних таборів — із позицій пошанування їхнього внеску у створення інтелектуального й духовного потенціалу нашої Батьківщини. Однак і «недомовок», зумовлених тодішнім прагненням не згадувати «спірних імен» (з огляду, насамперед, на «старшого брата») було ще чимало. Утім, видання цієї та низки інших праць значною мірою посприяло широкій постановці в наступні роки проблем політичної, громадянської консолідації поліетнічного, полікультурного, багатомовного українського суспільства. Це відповідало загальному тренду тодішньої європейської наукової й суспільної думки, хоча в перші десятиліття ХХІ ст. у світі вже серйозно означилися й тенденції, які ставили під сумнів ідеї мультикультуралізму.

У публікаціях Інституту біографічних досліджень НБУВ зазначені проблеми науковці порушують упродовж багатьох років. Концепція створюваного ним електронного «Українського національного біографічного архіву» передбачає представлення в ньому імен

¹⁷ Народжені Україною : меморіальний альманах : у 2 т. / гол. ред. О. Онопрієнко. Київ : Євроімідж, 2002. Т. 1. 894 с. ; Т. 2. 896 с. («Золоті імена України»).

з усього широкого етнокультурного і політичного спектра життєдіяльності українського суспільства. При цьому виходили з того, що різні винятки і замовчування зробили б колективний портрет України неповним, недостатнім для глибокого осмислення всієї багатоплановості, складності, трагічності й суперечливості історичного шляху нашого народу.

В опублікованій 2019 р. колективній праці «Історична біографіка в Україні» [5], яка є підсумком багаторічних розробок, окреслено низку концептуальних положень, важливих для подальшого розвитку вітчизняних біографічних досліджень та видавничо-інформаційної діяльності. По-перше, було наголошено на тому, що не потрібно відкидати імена багатьох відомих діячів минулого, можливо, навіть неоднозначних і суперечливих за тією спадщиною, яку вони залишили Україні. Ідеться, насамперед, про постаті радянської доби — людей, яким належить помітний внесок у розбудову України ХХ ст. з її потужною промисловістю, високим науково-технічним, освітнім, культурним потенціалом. Про них треба говорити, обов'язково об'єктивно, критично, без жодних прикрас і недомовок, але враховувати те, що в реаліях своєї діяльності вони працювали задля України, поряд із певним конформізмом нерідко вступаючи в різкі чи приховані конфлікти з політикою й ідеологією тоталітарної держави. По-друге, у процесі давно назрілого, а тому й непростого діалогу з минулим, важливо уникати кроків, які можуть призводити до ситуативної радикалізації настроїв у частині українського суспільства, працювати задля його консолідації, а не створювати простір для загострення політичних пристрастей, так званої «війни імен». По-третє, і це очевидно, з погляду сьогодення є найважливішим висновок: руйнування віджилих символів тоталітарного минулого неодмінно повинно супроводжуватися активною й послідовною розбудовою якісно нової за своїми ціннісними принципами знакової системи імен для сучасної України, як суверенної, демократичної, європейської держави. По-четверте, попри все нинішнє політичне напруження, яке примушує дбати насамперед про найзлободенніші справи, суспільство й держава мають піклуватися про майбутнє, вибудовуючи його перспективи на основі досягнення широкої ідейної й політичної консолідації, порозуміння, а де потрібно — і певного компромісу. Історичний досвід навчає, що з минулого не можна безболісно вилучати імена й події, не створюючи при цьому непростих проблем для майбутнього. Роблячи спроби відкинути в забуття цілі

пласти вітчизняної історії й пов'язані з ними імена, замість того, щоб дати їм справді глибоку, збалансовану і прийнятну для українського суспільства інтерпретацію, ми ризикуємо знову залишитися нацією з «частковою», «неповною» пам'яттю, необачно втратити частину свого важливого історичного, політичного і соціального досвіду, уроки якого є нехай гіркими й трагічними, але й повчальними [5, с. 229–232]. На нашу думку, наведені оцінки повною мірою зберегли свою актуальність і в нинішній, надто гострій політичній ситуації.

У драматичних умовах сьогодення в центрі творчих пошуків біографів — науковців і літераторів, їхньої комунікації з читачами та користувачами мережевої біографічної інформації, має постати поглиблене осмислення людських долі і особистісних рис українців — світоглядних, духовних цінностей співвітчизників — представників минулих поколінь і наших сучасників, їхнього життєвого досвіду, пошуків, ідеалів, патріотичної відданості Батьківщині, того, що на крутих зламах історії, за найтрагічніших обставин формувало їхню стійкість, волю до перемоги, гартувало характери. Але вже не в плані глорифікації, яка переважала у біографіці минулих десятиліть, а з правдивим розкриттям усього драматизму їхнього протистояння викликам долі, перемог і поразок, особистих трагедій, втрат, болю, страхів, а також притаманних людям вагань і відступів, а часом — і сумнівів та зневіри, тобто усього того, із чого в реаліях складався земний шлях поколінь учасників і свідків буремних подій нашої історії — минулої і сьогоденної. Тільки такого рівня біографіка може розраховувати на вдячну увагу з боку сучасних читачів — якщо вона допоможе їм краще зрозуміти себе, перебороти власні сумніви і болі, зібрати сили для руху вперед.

При цьому сучасна біографіка — наукова й літературна — не повинна спрощено підпорядковуватися суспільно-політичному та історичному дискурсам, завданням виховання і пропаганди. Час дидактичної, нормативно-повчальної літератури минув. Реконструйовані біографами постаті не можуть бути «ілюстрацією» до історичних подій «для кращого їх розуміння», або «зразком» для виховання молодого покоління. Об'єктом біографіки є особистість — її шлях, характер, уподобання, переживання, здобутий досвід, досягнення й поразки. Людське життя в біографіці нині постає насамперед як джерело для роздумів, для духовного діалогу, у підсумку — для кращого розуміння читачем самого себе, утвердження віри у свої сили, реалізації власного креативного потенціалу.

Перед дослідниками-біографістами і сьогодні, і надалі на багато років постає завдання особливої важливості: посприяти й суспільству в цілому і, головне — окремій українській людині осмисленні й сприйнятті того важкого, трагічного досвіду, який несуть сучасні воєнні випробування. Це завдання виходить далеко за межі наукового і суспільно-політичного дискурсу й охоплює значний комплекс гуманітарних складників. Потрібно засобами і наукового, і художнього слова, публіцистики, мас-медіа допомогти співвітчизникам подолати тяжкі психологічні травми, не «розплескати» їх у вирі відчаю і емоцій, а збагатитися досвідом їх подолання, духовно зрости, стати сильнішими, мудрішими, більш зрілими. А головне — зберегти повною мірою гуманістичні цінності українського народу, які нинішні покоління дістали в спадщину від попередніх поколінь і мають передати наступним: людяність, доброту, вміння розуміти іншого, тісно співпрацювати на рівні громадських ініціатив. Біографіка має сприяти захисту інтелектуального, гуманістичного потенціалу нашого суспільства, недопущенню його редукції, спрощення під впливом настроїв відчаю і радикалізму.

Дослідники-біографи можуть і повинні відігравати в цій роботі значущу роль. Вони мають для вирішення окреслених непростих завдань вагомий напрацювання, а також чимало особливих можливостей порівняно з представниками інших напрямів вітчизняної гуманітаристики. Біографи — науковці, літератори, журналісти — можливо, найбільш конкретно знають трагічний досвід, набутий багатьма поколіннями наших співвітчизників. Вони у своїх дослідженнях безпосередньо стикаються з людськими свідченнями про драматичні обставини, переживання й болючі втрати. Тому саме біографи мають змогу яскраво і переконливо розповісти про це, причому — не узагальнено, як в історичних дослідженнях, а через конкретні долі, дії людей, їхні психологічні травми, страхи і надії, суто суб'єктивні переживання, що відображені в численних документах, спогадах, листах, розповідях, інтерв'ю. Це, зокрема, досвід життя наших співвітчизників під час воєнних дій, під окупацією, у вимушеній міграції (внутрішньо переміщені особи) та біженців — за межами Батьківщини; досвід, пов'язаний із жахами, репресіями і невизначеністю, прагненням до самозбереження, із втратою звичного способу життя, коли все доводилося починати спочатку, із виховання у собі волі й витримки.

Травматичний синдром є надзвичайно сильним, зневіра багатьох людей у майбутньому — значною, а тому це все суспільству доведеться лікувати довго. І тут потрібна не лише соціальна й психологічна допомога, а й міцне підґрунтя національної культури, на яке людина може впевнено спиратися, як на свій органічний духовний простір. Біографіка, біографічне знання — важливі частини цієї культури.

Із погляду окреслених нами реалій життя очевидно, що на працювання, здійснювані впродовж останніх років вітчизняними біографістами для розвитку теорії і методики біографіки, збагачення її творчого дослідницького арсеналу, упровадження сучасних оригінальних моделей біографічних реконструкцій, засобів їх репрезентації, комунікації з читачами/користувачами біографічної інформації, що ґрунтуються як на переосмисленні вітчизняного досвіду, так і на творчому освоєнні досягнень новітньої європейської і світової гуманітаристики, повною мірою не лише зберігають актуальність, а й набувають особливого значення, нового звучання.

Отже, у сучасних умовах потрібно вести мову не про звуження проблемно-тематичного діапазону досліджень і публікацій, тим більше — не про «відкладання» до мирних часів тих розробок, які ніби безпосередньо не стосуються воєнної тематики. Навпаки, на нашу думку, ідеться про подальший розвиток і творче використання напрацьованих впродовж останніх років — у час активного утвердження європейського цивілізаційного вибору України — у вітчизняній біографіці дискурсів людської гідності і свободи, всебічного розвитку особистості, її персональної відповідальності за розбудову свого життя, реалізацію власного креативного потенціалу.

Матеріалів для досліджень вітчизняних біографів — величезна кількість: українська історія впродовж віків сповнена драматизму. Завданням біографістів нині є збір величезного документального багатства біографічних матеріалів, у яких зосереджений інтелектуальний і духовний капітал наших попередників і сучасників, його наукове дослідження та археографічне опрацювання, актуалізація й донесення до суспільства, щоб він сприяв внутрішньому зростанню українців, озброював їх і гартував характери. Основне питання для біографів нині — як це все розумно й талановито передати читачеві, користувачеві електронних ресурсів, глядачеві. Це справа не лише тих, хто працює над біографічними публікація-

ми різних жанрів і форматів, а й тих, хто порушує проблеми теорії й методології біографіки, хто може давати слушні поради авторам. Обов'язок теоретиків і методологів — шукати і пропагувати для тих, хто пише, оптимальні алгоритми дослідження, репрезентації, комунікації авторів із читачами, а також і самим розробляти такі моделі, зразки.

Водночас серйозного теоретичного збагачення потребують проблеми сучасних моделей біографічних студій, як-от біографія-реконструкція, біографія-інтерв'ю, біографія-фікшн, візуалізована біографія, колективна біографія тощо. І, безумовно, особливої уваги потребує актуалізація українського мемуарію та епістолярію — і давніх зразків, і сучасних. Вони мають у собі величезний потенціал впливу на наших сучасників і нащадків. Водночас фокус дослідницьких і видавничо-інформаційних інтересів української біографіки все більше має зосереджуватися на розкритті біографічного світу звичайних — не знаменитих, не публічних людей. Цей перехід, безумовно, потребує від фахівців принципово нових методичних підходів, абсолютної відмови від усіляких проявів спрощеного, «зверхнього» бачення так званої «пересічної людини». У традиції, що вже утвердилася в новітній українській біографіці на противагу ідеям елітарності, немає «малих» і «великих» співвітчизників. Кожна людина, яка гідно прожила своє життя, заслуговує на пам'ять і пошанування, її досвід є уроком і прикладом для нащадків.

Нині в Україні на більш високому рівні розгортається збирання, систематизація і оприлюднення матеріалів усної історії про події російсько-української війни. Від початку широкомасштабного вторгнення російських агресорів фіксуються численні свідчення про боротьбу з ворогом, людські долі й трагедії учасників і очевидців драматичних подій, чимало з яких уже опубліковані, зокрема бійців, волонтерів, біженців. У наш час, коли величезна кількість людей долучилася до інформаційної війни, їхні розповіді про себе стали одним із її складників. У соцмережах пишуть діти, матері, переселенці, військові, полонені, люди різного віку.

Ця робота значною мірою є безпосереднім продовженням збирання і публікації в друкованих виданнях та електронних ресурсах масиву спогадів із минулих років — про Майдан, вторгнення росіян в Україну та протистояння загарбникам на Донбасі. Вона потребує в наш нелегкий час серйозної науково-методичної

підтримки. Саме тому дослідники останнім часом скрупульозно аналізують концептуальні, методичні та організаційні засади, результати реалізованих у різні роки проєктів з усної історії та спогадів-інтерв'ю біографічного характеру¹⁸, які мають неабияке значення не лише для формування джерельної бази вивчення драматичних сторінок вітчизняного минулого, а із погляду студій у розрізі біографіки групової і персональної, особливо щодо людських переживань, психології, світоглядних цінностей, відчуття національної ідентичності¹⁹. Українські вчені та громадські активісти спільно з зарубіжними колегами на фахових семінарах уже тривалий час активно обговорюють проблеми збирання, архівування та використання свідчень усної історії в дослідницькій та просвітницькій роботі²⁰, нині, зокрема, сприйняття подій війни постраждалими під час бойових дій, переселенцями, біженцями в країнах Європи²¹. Значний інтерес становлять публікації щоденникових записів, зроблених по гарячих слідах науковцями-істори-

¹⁸ Усна історія як напрям дослідницької та інформаційної роботи набула в Україні за роки незалежності помітного розвитку. Найважливішими віхами на цьому шляху стало видання започаткованої Інститутом української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України серії «Усна історія Степової України», організоване зусиллями громадськості повсюдне збирання свідчень про Голодомор 1933 р., формування низки регіональних та місцевих дослідницьких осередків, видання ними документальних свідчень та розбудова електронних ресурсів просвітницького спрямування.

¹⁹ Усна історія: люди та долі / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, Історичний ф-т, Науково-дослідна лабораторія «Історичне краєзнавство Уманщини» ; [уклад.: Кузнець Т. В., Рогожа М. М., Скус О. В., Тацієнко В. С.]. Умань : Сочінський М. М., 2018. 130, [1] с.; Боряк Т. Голодомор в УСРР у Гарвардському проєкті усної історії (1950–1953 рр.): пригадування трагедії переміщеними особами. *Український історичний журнал*. 2022. № 2. С. 89–90. <https://doi.org/10.15407/uhj2022.02.079>; Любовець Н. І. Сучасні трансформації мемуарного простору: загальний та локальний виміри. *Українська біографістика*. Київ, 2020. Вип. 20. С. 172–189. <https://doi.org/10.15407/ub.20.172>

²⁰ Усна історія: теорія та практика / Gender Culture Centre = Центр гендерної культури. URL: <https://www.genderculturecentre.org/usna-istoriya-teoriya-ta-praktika/>

²¹ Науковий семінар «Свідчення війни». *Національна академія наук України*. 24.06.2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9209>

ками (зокрема, докторів іст. наук, професорів В. Ф. Верстюка²², І. В. Жалоби²³), які опинилися у вирі сповнених драматизму подій початкового етапу війни. Такі розповіді особливо цінні поєднанням живих людських вражень із глибоким, сповненим узагальнень, серйозним аналізом інтелектуала, дослідника-професіонала.

Дуже важливо також, щоб в інформаційному просторі актуалізувався перегук мемуарів, спогадів, епістолярію представників різних поколінь — від доби Національного відродження, Української революції, еміграції, боротьби за незалежність України — до наших днів. Ця спадщина нині конче потребує нового перепрочитання через оптику наших буремних днів. Її треба не лише систематизувати, переосмислювати, а й наполегливо пропагувати, поширювати.

Висновки і рекомендації. Чи опиниться вітчизняна біографіка в умовах війни десь «у тіні», в очікуванні на «кращі часи», чи навпаки, її голос буде на повну силу звучати в суспільному просторі — залежить від зусиль творчого співтовариства дослідників та фахівців інформаційної сфери. Традиційно для характеру українців — усе вирішувати волею, рішучістю, ініціативою та працею креативного загалу. Причетні до біографічної справи мають бути його активною частиною.

У сучасних умовах ідеться про те, щоб наукові праці, літературна, публіцистична біографіка, публікації й усі інші форми поширення та пропаганди біографічних знань спрямовувалися передусім на розкриття досвіду багатьох поколінь українців і наших сучасників у протистоянні викликам часу, їхньої духовної стійкості, здатності протистояти ударам долі, підтримувати один одного, за найтяжчих обставин зберігати віру в правоту і переможність своєї боротьби, зосереджувати зусилля на виконанні загальнонаціональних завдань.

²² Верстюк В. Думки з підвалу / вступне слово Г. Боряка. *Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України*. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0016524

²³ Позивний «Батько»: «Мені подобається жити в часи змін» : інтерв'ю тероборонівця і вченого — доктора історичних наук, професора Ігоря Жалоби (Інститут історії України НАН України). 12.04.2022. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=8948>

У своїй діяльності вітчизняні дослідники й практики видавничої та інформаційної роботи можуть упевнено послуговуватися значними теоретико-методологічними й науково-методичними здобутками останніх років, творчо розвиваючи їх та збагачуючи проблемно-тематичний діапазон, розмаїття форм, методів, жанрів біографічного письма. Одне з першорядних місць у вітчизняній біографіці має належати збиранню, систематизації й оприлюдненню численних усноїсторичних біографічних матеріалів — доказів учасників та свідків воєнних подій. Крім високої патріотичної, мобілізуючої ролі, яку ці документи відіграють нині для згуртування українського суспільства, утвердження загальної віри в перемогу та успішну післявоєнну відбудову Батьківщини, професійні дослідники мають подбати й про те, щоб зберегти для нащадків величезний обсяг археографічно опрацьованих документальних джерел з історії України, які розкривають через колективний портрет співвітчизників подвиг нашого народу.

1. Агеєва В. Нагальність деколонізації, або Про вину російської культури / Віра Агеєва // Локальна історія. – 17 травня 2022. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/nagalnist-dekolonizatsiyi-abo-provinu-rosiiskoyi-kulturi-vira-ageieva/> – Назва з екрана.
2. Агеєва В. Порожні п'єдестали та культурна притомність нації / Віра Агеєва // Локальна історія. – 8 червня 2022. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/porozhni-piedestali-ta-kulturna-pritomnist-natsiyi-vira-ageieva/> – Назва з екрана.
3. Алфьоров О. Прибрати з карти Києва імперські назви. Як зробити це якісно / Олександр Алфьоров // Українська правда. – 19 червня 2022. – Режим доступу: <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/19/7353423/> – Назва з екрана.
4. Дробович А. На захист Чайковського від маразматиків та Національної музичної академії від ганьби / Антон Дробович // Локальна історія. – 22 червня 2022. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/na-zakhist-chaikovskogo-vid-marazmatikiv-ta-natsionalnoyi-muzichnoyi-akademiyi-vid-ganbi-anton-drobovich/> – Назва з екрана.
5. Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (відп. ред.) та ін. – Київ, 2019. – 364 с.
6. Кульчицький С. Історія як зброя. Чому я залишаюсь в Києві? / Станіслав Кульчицький // Dsnews.ua. – 14 квітня 2022. – Режим доступу:

- <https://www.dsnews.ua/ukr/preview/457372?hash=795aa0ea977a3b8cd6116ce04ba9e4b0> – Назва з екрана.
7. Любовець Н. І. Сучасні трансформації мемуарного простору: загальний та локальний виміри / Н. І. Любовець // Українська біографістика = Biographistica Ukrainica. – Київ, 2020. – Вип. 20. – С. 172–189. – <https://doi.org/10.15407/ub.20.172>
 8. Національна стійкість України: стратегія відповіді на виклики та випередження гібридних загроз : національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Н. В. Хамітов, Є. І. Головаха, С. С. Дембіцький, В. А. Смолій, О. В. Скрипнюк, С. В. Стоєцький / Ін-т політ. і етнонац. дослідж. ім. І. Ф. Кураса НАН України. – Київ, 2022. – 552 с.
 9. Пагутяк Г. Українська культура: постріл у потилицю / Галина Пагутяк // Локальна історія. – 3 червня 2022. – Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/ukrayinska-kultura-postril-u-potilitsiugalina-pagutiak/> – Назва з екрана.
 10. Папакін Г. На ідейному фронті / Георгій Папакін // День. – 16 березня 2022. – Режим доступу: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/na-ideynomu-fronti> – Назва з екрана.
 11. Попик В. І. Організація протистояння використанню історико-культурної проблематики в інформаційній агресії проти України // Соціокультурні механізми формування ментального імунітету проти зовнішніх маніпуляцій свідомістю населення України : монографія / [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2015. – С. 19–56.
 12. Попик В. І. Інформаційне протистояння пропаганді російського нарративу історії Сходу і Півдня України // Інформаційні чинники системи інтеграторів Донбасу і Криму в загальноукраїнській єдності : [монографія] / [В. Горовий (кер. проекту), О. Онищенко, В. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2016. – С. 145–170.
 13. Попик В. І. Біографіка: феномен культури і науки, інформаційний ресурс суспільства : монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2021. – 450 с. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004201> – Назва з екрана.
 14. Смолій В. Історик і війна / Валерій Смолій // Електронна бібліотека Інституту історії України НАН України. – 23 березня 2022. – Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0016388> – Назва з екрана.
 15. Смолій В. А. Сучасна російсько-українська війна у світлі постколоніалізму / В. А. Смолій, О. В. Ясь // Вісник Національної академії наук України. – 2022. – № 6. – С. 3–16. – <https://doi.org/10.15407/visn2022.06.003>

16. Українська біографіка ХХІ століття: мозаїка контекстів і форм : колективна монографія / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол.: В. І. Попик (відп. ред.) та ін. – Київ, 2021. – 251 с. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004200> – Назва з екрана.
17. Цимбал Я. «Наша пам'ять — гладенька й весела»: перейменування вулиць у Києві / Ярина Цимбал // LB.UA : дорослий погляд на світ. – 10 травня 2022. – Режим доступу: https://lb.ua/culture/2022/05/10/516273_nasha_pamyat_gladenka_y_vesela.html – Назва з екрана.
18. Чому історія на часі? Пояснюють науковці / упоряд. О. Петренко-Целунова // Український тиждень. – 19 липня [2022]. – Режим доступу: <https://tyzhden.ua/History/255360?fbclid=IwAR2AKwiJEUrcNjurgodbSLJW3LMDfZEtfirJu6s1pc7UETeZ74NK8pPU8gI> – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Aheieva, V. (2022, May 17). Nahalnist dekolonizatsii, abo Pro vynu rosiiskoi kultury [Urgency of decolonization, or About the guilt of Russian culture]. *Lokalna Istoriiia [Local History]*. Retrieved from <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/nagalnist-dekolonizatsiyi-abo-pro-vinu-rosiiskoyi-kulturi-vira-ageieva/> [In Ukrainian].
2. Aheieva, V. (2022, June 8). Porozhni piedestaly ta kulturna prytomnist natsii [Empty pedestals and the cultural consciousness of the nation]. *Lokalna Istoriiia [Local History]*. Retrieved from <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/porozhni-piedestali-ta-kulturna-prytomnist-natsiyi-vira-ageieva/> [In Ukrainian].
3. Alforov, O. (2022, June 19). Prybraty z karty Kyieva imperski nazvy. Yak zrobyty tse yakisno [Remove imperial names from the map of Kyiv. How to do it qualitatively]. *Ukrainska Pravda [Ukrainian Pravda]*. Retrieved from <https://www.pravda.com.ua/columns/2022/06/19/7353423/> [In Ukrainian].
4. Drobovych, A. (2022, June 22). Na zakhyst Chaikovskoho vid marazmatyktiv ta Natsionalnoi muzychnoi akademii vid hanby [In defense of Tchaikovsky from marasmatics and the National Academy of Music from disgrace]. *Lokalna Istoriiia [Local History]*. Retrieved from <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/na-zakhyst-chaikovskogo-vid-marazmatyktiv-ta-natsionalnoyi-muzichnoyi-akademiyi-vid-ganbi-anton-drobovich/> [In Ukrainian].
5. Popyk, V. I. (Ed.). (2019). *Istorychna biohrafika v Ukraini: Problemy, zavdannia i perspektyvy rozvytku doslidzhen, vydavnychoi ta informatsiinoi roboty [Historical biography in Ukraine: Problems, tasks and prospects for the development of research, publishing and informational work]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].

6. Kulchytskyi, S. (2022, April 14). Istoriia yak zbroia. Chomu ya zalyshaius v Kyievi? [History as a weapon. Why do I stay in Kyiv?]. *Dsnews.ua*. Retrieved from <https://www.dsnews.ua/ukr/preview/457372?hash=795aa0ea977a3b-8cd6116ce04ba9e4b0> [In Ukrainian].
7. Liubovets, N. I. (2020). Suchasni transformatsii memuarneho prostoru: Zagalni ta lokalnyi vymiry [Modern transformations of memoir space: General and local measurements]. *Ukrainska Biohrafistyka = Biographistica Ukrainica*, 20, 172-189. <https://doi.org/10.15407/ub.20.172> [In Ukrainian].
8. PyrozHKov, S. I., Maiboroda, O. M., Khamitov, N. V., Holovakha, Ye. I., Dembitskyi, S. S., Smolii, V. A., Skrypniuk, O. V., & Stoietskyi, S. V. (Eds.). (2022). *Natsionalna stiikist Ukrainy: Stratehiia vidpovidi na vyklyky ta vyperedzhennia hibrydnykh zahroz: Natsionalna dopovid [National stability of Ukraine: A strategy for responding to challenges and anticipating hybrid threats: National report]*. Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
9. Pahutiak, H. (2022, June 3). Ukrainska kultura: Postril u potylytsiu [Ukrainian culture: A shot in the back of the head]. *Lokalna Istoriia [Local History]*. Retrieved from <https://localhistory.org.ua/texts/kolonki/ukrayinska-kultura-postril-u-potylitsiu-galina-pagutiak/> [In Ukrainian].
10. Papakin, H. (2022, March 16). Na ideinomu fronti [On the ideological front]. *Den [Day]*. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/uk/blog/suspilstvo/na-ideynomu-fronti> [In Ukrainian].
11. Popyk, V. I. (2015). Orhanizatsiia protystoiannia vykorystanniu istoriko-kulturnoi problematyky v informatsiini ahresii proty Ukrainy [Organization of resistance to the use of historical and cultural issues in informational aggression against Ukraine]. In V. Horovyi (Ed.). *Sotsiokulturni mekhanizmy formuvannia mentalnogo imunitetu proty zovnishnikh manipulatsii svidomistiu naselennia Ukrainy [Sociocultural mechanisms of formation of mental immunity against external manipulations of the consciousness of the population of Ukraine]* (pp. 19-56). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
12. Popyk, V. I. (2016). Informatsiine protystoiannia propahandi rosiiskoho naratyvu istorii Skhodu i Pivdnia Ukrainy [Informational opposition to the propaganda of the Russian narrative of the history of the East and South of Ukraine]. In V. Horovyi (Ed.). *Informatsiini chynnyky systemy intehtorativ Donbasu i Krymu v zahalnoukrainskii yednosti [Informational factors of the system of integrators of Donbas and Crimea in all-Ukrainian unity]* (pp. 145-170). Kyiv, Ukraine. [In Ukrainian].
13. Popyk, V. I. (2021). *Biohrafika: Fenomen kultury i nauky, informatsiinyyi resurs suspilstva [Biography: A phenomenon of culture and science, an information resource of society]*. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004201> [In Ukrainian].

14. Smolii, V. (2022, March 23). Istoryk i viina [Historian and war]. *Elektronna biblioteka Instytutu istorii Ukrainy NAN Ukrainy [NAS of Ukraine. Institute of History of Ukraine. Electronic library]*. Retrieved from <http://resource.history.org.ua/item/0016388> [In Ukrainian].
15. Smolii, V. I., & Yas, O. V. (2022). Suchasna rosiisko-ukrainska viina u svitli postkolonializmu [The contemporary Russian-Ukrainian war in the light of postcolonialism]. *Visnyk of the National Academy of Sciences of Ukraine*, 6, 3-16. <https://doi.org/10.15407/visn2022.06.003> [In Ukrainian].
16. Popyk, V. I. (Ed.). (2021). *Ukrainska biohrafika 21 stolittia: Mozaika kontekstiv i form [Ukrainian biography of the 21st century: A mosaic of contexts and forms]*. Kyiv, Ukraine. Retrieved from <http://irbis-nbuv.gov.ua/everlib/item/er-0004200> [In Ukrainian].
17. Tsymbal, Ya. (2022, May 10). "Nasha pamiat – hladenka y vesela": Pereimenuvannia vulyts u Kyievi ["Our memory is smooth and cheerful": Renaming streets in Kyiv]. *LB.UA*. Retrieved from https://lb.ua/culture/2022/05/10/516273_nasha_pamyat_gladenka_y-vesela.html [In Ukrainian].
18. Petrenko-Tseunova, O. (Comp.). (2022, July 19). Chomu istoriia na chasi? Poiasniuiut naukovtsi [Why is history timely? Scientists explain]. *Ukrainian Week*. Retrieved from <https://tyzhden.ua/History/255360?fbclid=IwAR2AKwiJEUrcNjurgodbSLjW3LMDfZEtfirJu6s1pc7UETeZ74NK-8pPU8gI> [In Ukrainian].

Рукотис одержано 15.08.2022 р.

Volodymyr POPYK, D.Sc. (History), Professor, Corresponding Member of the NAS of Ukraine, Director of the Institute of Biographical Research, V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine).

The challenges of turbulent times and new horizons of Ukrainian biography.

The purpose of the study is to analyze the new challenges and tasks that have arisen before Ukrainian biography, as an important direction of national humanitarian science and culture, in the conditions of resistance to Russian aggression. *The scientific novelty* consists in the conceptual outline of the ripe problems and tasks of domestic biography in the new socio-political conditions, as well as ways of solving them, defining directions on which it is expedient to focus the attention of the professional community. *The methodological foundations* of the research are based on the complex use of the methods of social and humanitarian sciences, the analysis of the de-

velopment of scientific thought, in particular, in the aspects of scientific and informational tasks of biography in the context of social and political processes related to the consolidation of Ukrainian society. **Conclusions.** Research activities, literary and artistic, journalistic biographies and all other forms of dissemination and promotion of biographical knowledge in the mass media and in the electronic information space should be directed first of all to the disclosure of the experience of many generations and our contemporaries in confronting the challenges of time, their spiritual stability, ability to endure the blows of fate, under the most difficult circumstances to keep faith in the rightness and victory of one's struggle, to concentrate efforts on solving national tasks. In their activities, domestic researchers and practitioners of publishing and information work can confidently rely on significant theoretical-methodological and scientific-methodological achievements of recent years, creatively developing them and enriching the problem-thematic range, variety of forms, methods, genres of biographical writing. Systematization and improvement of the forms of publicizing numerous oral historical biographical materials – testimonies of participants and witnesses of war events, which are currently collected by professional researchers and amateurs, state institutions, public organizations, and volunteers – are of particular importance in modern conditions. In addition to the high patriotic, mobilizing role that these documents play in uniting Ukrainian society, establishing a general belief in victory, professional researchers should work to collect and preserve for posterity documentary sources that reveal the feat of our people through a collective portrait of compatriots.

Key words: Ukrainian biography, Russian aggression, Ukrainians facing the challenges of wars and social upheavals, intellectual and spiritual capital, patriotic consolidation of society.